

Sistem zdravstvene vzgoje v zdravstvenem domu Ljubljana-Vič-Rudnik: Programirana zdravstvena vzgoja v šolah in vrtcih

Nedeljka Luznar¹, Majda Šmit²

1CINDI Slovenija, Ulica Stare pravde2, 1000Ljubljana; Nedeljka.Luznar@zd-lj.si,
2ZD Vič-Rudnik, Postojnska 24, 1000 Ljubljana Majda.Smit@zd-lj.si

Prispevek obravnava organizacijo in izvajanje zdravstveno vzgojnih programov v Zdravstvenem domu Ljubljana-Vič-Rudnik. Poglobljeno predstavlja programirano zdravstveno vzgojo v šolah in vrtcih. Avtorici je zanimalo kako udeleženci sprejemajo in vrednotijo organizacijo, vsebine, metode dela, povezave in sodelovanje tako iz vidika medicinskih sester, ki izvajajo zdravstveno vzgojo, kot udeležencev, ki jim je namenjena. V zaključku so navedeni predlogi za rešitve problemov, ki jih je nakazala evalvacija.

Ključne besede: zdravstvena vzgoja, medicinske sestre, vrtci, šole

HEALTH EDUCATION SYSTEM IN COMMUNITY HEALTH CENTER LJUBLJANA-VIČ-RUDNIK: PROGRAMMED HEALTH EDUCATION IN SCHOOLS AND KINDERGARTENS: The article discusses the organization and performing of health educational programmes in Community Health Center Ljubljana Vič-Rudnik. It presents programmed health education in kindergartens and schools in detail. Authors were trying to discover the participants' response and evaluation of the organization, its contents, methods of work, connection and co-operation of the nurses (who are carrying out the health education) and other participants (to whom the education is dedicated to). The closure contains suggested solutions for problems which were pointed out during the evaluation.

Key words: health education, nurses, kindergartens, schools

1 Uvod

Pričujoči sestavek ima namen predstaviti delovanje programirane zdravstvene vzgoje v šolah in vrtcih. Sistem zdravstvene vzgoje predstavljamo medicinske sestre, ki smo zaposlene v zdravstvenem domu in v okviru svojih delovnih aktivnosti izvajamo promocijo in varovanje zdravja za vso populacijo.

Zdravstvena vzgoja je samostojna, vendar ne izolirana naloga medicinskih sester in je povezana z drugimi aktivnostmi v procesu zdravstvene nege. Kadar je v ospredju negovalni problem in poteka zdravstvena vzgoja v obliki informiranja, seznanjanja, vzpodbujanja, preprečevanja, je vpeta v zdravstveno nego. Kadar pa je v ospredju vzgojno izobraževalni problem, medicinska sestra deluje po programu izobraževanja. Ta je kompleks planiranih aktivnosti, ki se izvaja določen čas z nekim ciljem. Cilj je spremeniti obnašanje, ki vpliva na zdravje in tako dvigniti kvaliteto življenja kot navaja Domajnko (1987).

Zdravstvena vzgoja v Zdravstvenem domu Vič-Rudnik

Zdravstveni dom Vič-Rudnik je organizacijska enota primarnega zdravstvenega varstva. Zagotavlja preventivno in kurativno zdravstveno varstvo za vso populacijo. V sklopu zdravstvenega doma delujejo dispanzerji za ženske, predšolske in šolske otroke, splošno/družinsko medicino, zobozdravstvo, različne specialistične ambulantne dejavnosti, patronažno varstvo, zdravstvena vzgoja,

fizioterapija, laboratorijska in druga diagnostika. Ustanovitelj zdravstvenega doma je Mestna občina Ljubljana. Financiran je preko sistema nacionalnega zdravstvenega zavarovanja.

Zdravstveni dom Vič-Rudnik pokriva razprostranjeno področje, ki sega južno in zahodno v razdalji 30 kilometrov. Na tem območju je 26 vrtcev, 15 osnovnih šol s podružnicami in 7 srednjih šol. Področje je mestno in primestno.

Dejavnost zdravstvene vzgoje izvajajo medicinske sestre in je organizirana za vso populacijo s specifičnimi programi. Je organizacijsko medsebojno povezana in samostojna. Poteka v obliki svetovanja in skupinske metode dela. Vsebine so prilagojene potrebam in zdravstveni problematiki. Upoštevajo nacionalno strategijo varovanja zdravja in jo prilagajajo lokalnim potrebam. Za večjo učinkovitost je zdravstvena vzgoja organizirana tudi izven zdravstvenega doma v vrtcih, šolah, domovih in lokalnih skupnostih.

V okviru zdravstveno vzgojne (ZV) dejavnosti poteka šola za starše, ki zajema tečaj za zgodnjo nosečnost in predporodne priprave. V okviru dispanzerja za sladkorne bolnike je organizirana svetovalnica za te bolnike. Poleg tega za odraslo populacijo potekajo programi, ki vsebujejo vsebine promocije zdravja, dejavnikov tveganja za zdravje in poglobljeno obravnavo problemov prehrane, telesne aktivnosti, debelosti, odvajanje od kajenja. Za to populacijo izvajamo tudi preventivne dneve, ki vzpodbujajo ohranjanje in izboljšanje zdravja. Patronažna služba izvaja svetovanje za zdravo in bolno populacijo ob obiskih na domu in v lokalni skupnosti. V šolskem dispanzerju se ob sistematskih pregledih izvaja zdravstveno vzgojni program z določenimi vsebinami za učence 1.,3.,5.,7.razredov osnovnih šol in dijake 1. in 3.

letnikov srednjih šol. V vrtcih in šolah pa se izvaja program zobozdravstvene vzgoje, promocija zdravja s poudarkom na zdravi prehrani, gibanju in preživljanju prostega časa, preprečevanje nezgod pri otrocih, spolna vzgoja, odvisnost-kako se ji postavimo po robu, stres in kvaliteta življenja mladostnika.

V zdravstvenem domu Vič Rudnik sega začetek izvajanja zdravstvene vzgoje v vrtcih in šolah v zgodnja osemdeseta leta. Poudarek je imela predvsem na vsebinah zobozdravstva. Izvajala jo je ena medicinska sestra, ki je obiskovala vse vrtece in šole na območju občine. Organizacijsko je bila umeščena v zobozdravstveno varstvo. Ob njeni upokojitvi v letu 1998 smo na podlagi novih zahtev in izzivov proučili stanje in se odločili za novo organizacijsko obliko dela. Osrednja ideja je bila, da medicinska sestra, ki izvaja zdravstveno vzgojo, pozna okolje vrtcev in šol. Zato smo sklenili, da poglobimo vsebine zobozdravstvene vzgoje in uvedemo dodatne vsebine splošne zdravstvene vzgoje. Te spremembe so v prvi vrsti zahtevale pridobitev avtonomnosti in povečanje števila kadra. Zaradi naklonjenosti vodstva zdravstvenega doma je to uspelo. Medicinske sestre so nosilke dejavnosti, ki so pri svojem delu samostojne in skrbijo za načrtovanje, organizacijo, koordinacijo in izvedbo programov. Programi zajemajo splošne zdravstvene in zobozdravstvene vsebine. Te se pripravljajo vsako šolsko leto posebej, o njih se obvesti vodstva šol in vrtcev. K vzpostavitvi celotnega sistema smo pristopili načrtno s sistematičnim delom v šolah in vrtcih. Po petletnem obdobju nove organizacije smo želeli preveriti ustreznost le te.

Namen

Za analizo celotnega sistema sva se odločili z željo, da bi pridobili informacije o kakovosti in učinkovitosti organizacije zdravstvene vzgoje v Zdravstvenem domu (ZD) Vič-Rudnik. V ospredju najinega opazovanja je bila dejavnost skupine štirih medicinskih sester, ki izvajajo zdravstveno vzgojo v vrtcih in šolah. Zanimalo naju je, kako udeleženci sprejemajo in vrednotijo organizacijo, vsebine, metode dela, povezave in sodelovanje.

Metode dela in udeleženci

V tej raziskavi so sodelovali: štiri medicinske sestre, ki izvajajo zdravstveno vzgojo v vrtcih in šolah na določenem teritorialnem področju, za katerega so zadolžene.

Viški vrtci, v katere je bilo v šolskem letu 2002/2003 vključenih 1744 otrok

Zajeli smo 14 osnovnih šol z 6591 učenci in srednje šole z 3693 dijakov.

Vzorčenje

Vzorec sva določili kot 20 % delež celotne populacije po udeleženih kategorijah. Pri tem sva upoštevali porazdelitev

vrtcev in šol na izvajalko. Vzorec izbrane populacije je bil naključno izbran s pomočjo žreba.

Za vzorec je bilo izbranih 6 vrtcev s 17 skupinami in je zajelo 348 otrok oziroma njihovih staršev, 34 vzgojiteljev in 5 pedagoških vodij. Predmet opazovanja so bili učenci in učitelji 3. razredov. Vzorec obsega 4 osnovne šole z devetimi razredi, ki so imeli 178 učencev in devet učiteljev. V naši raziskavi je sodelovalo 147 dijakov 3. letnikov in 6 njihovih razrednikov iz dveh srednjih šol.

Za pridobivanje informacij smo uporabili anketne vprašalnike. Anketa je bila anonimna. Za vsako skupino udeležencev v raziskavi sva izdelali posebni anketni vprašalnik. Anketiranje sva izvedli v mesecu maju 2003. V vseh vprašalnikih pri vseh skupinah udeležencev naju je zanimalo ali udeleženci poznajo delo medicinske sestre v njihovem okolju, ali se jim to delo zdi pomembno in kako ocenjujejo sodelovanje z njo. Vsaki skupini udeležencev pa smo zastavili tudi za njihovo skupino specifičnih vprašanja.

Na anketni vprašalnik so odgovarjale štiri medicinske sestre, kar predstavlja vse izvajalce v dejavnosti zdravstvene vzgoje. Vprašalnik je imel 23 vprašanj, ki so zajemala področja organizacije, vsebine dela ter njihove ocene glede zadovoljstva z delom. Deset vprašanj je bilo odprtega tipa. Na ostala zaprta vprašanja so odgovarjale z oceno vrednostne lestvice.

Anketne vprašalnike je izpolnilo 166 staršev otrok vključenih v Viške vrtece. V vrtcih je odgovarjalo tudi 19 od 34 vzgojiteljev, ter 5 pedagoških vodij od 9.

Kot dodatna vprašanja pedagoškemu kadru v vrtcu so bila kako in kdaj povezujejo svoje delo z vsebinami zdravstvene vzgoje, ki jih izvajajo medicinske sestre in kako se le te navezuje na vsebine (kurikulum) predšolske vzgoje.

V osnovnih šolah je bilo anketiranih 171 učencev tretjih razredov in njihovih 9 učiteljev. Učenci so odgovarjali na tri vprašanja. Kot dodatna vprašanja učiteljem v šoli so bila kako in kdaj povezujejo svoje delo z vsebinami zdravstvene vzgoje, ki jih izvajajo medicinske sestre in kako se le te navezuje na vsebine (kurikulum) šolske vzgoje.

V okviru srednjih šol so sodelovali dijaki prvega letnika. Anketnih vprašalnikov smo razdelili 147, izpolnjenih sva dobili 124. Odgovarjalo je tudi 6 razrednikov prvih letnikov.

Skupno je bilo vrnjenih 504 anketnih vprašalnikov.

Rezultati

Vrtci

Iz odgovorov je razvidno, da dve tretjini staršev ve za delo medicinske sestre iz zdravstvenega doma Vič-Rudnik. Odgovori na vprašanje kje so dobili informacijo o tem je polovici staršev je otrok povedal doma. Nekaj jih je prebralo pisno obvestilo v vrtcu, nekaj staršev je o tem seznanila vzgojiteljica, 5 staršev je opazilo po otrokovem vedenju. Večina staršev bi se jih udeležila zdravstveno vzgojnih predavanj. Da so to vrstne aktivnosti v vrtcu potrebne jih meni 149.

Večina vzgojiteljic v vrtcih doživlja aktivnosti medicinske sestre v skupinah kot vzpodbudo in pomoč. Vse ocenjujejo njihovo potrebnost. Večina svoje delo navezuje na izvedene

vsebine zdravstvene vzgoje. Sodelovanje navajajo kot dobro in zelo dobro. Njihovi predlogi in pripombe so: predavanje za starše, skupni obiski zobne ordinacije, pogostejši obiski in obiski tudi v nižji starostni skupini (1-3 leta).

Iz odgovorov je razvidno, da pedagoške vodje pozitivno sprejemajo delo. Po njihovem mnenju so vsebine dobro povezane s programom predšolske vzgoje v vrtcih. Predlagajo, da se začne delo z otroki že v starosti v 1 do 3 let, ter pogostejše obiske medicinske sestre v skupinah otrok.

Osnovne šole

Vsi učitelji doživljajo medicinsko sestro pozitivno. Ocenjujejo, da so njene aktivnosti potrebne in svoje delo povezujejo z njenim. Po njihovem mnenju je sodelovanje zelo dobro. Navedli so pohvale in predloge kot so pogostejši obiski v razredu in več vsebin. Kot pozitivno vrednoto so ocenili prilagodljivost izvajalk.

Na prvo vprašanje, ki se je glasilo ali obiskuje medicinska sestra iz zdravstvenega doma tvoj razred, jih je 165 učencev odgovorilo pritrdilno. Na odprto vprašanje zakaj obiskuje njihov razred in kaj so si najbolj zapomnili o obiskih medicinske sestre, je kvalitativna analiza odgovorov pokazala tri sklope: poznavanje vsebin, metod dela, ki so bile uporabljene in pozitivno sprejemanje medicinske sestre.

Srednje šole

Razredniki menijo da je sodelovanje dobro, da so tovrstne aktivnosti pomembne in jih doživljajo kot pomoč in vzpodbudo. Izrazili so pohvale in pripombe, ki se nanašajo na razširitev vsebin in metod dela.

Večina dijakov pozna medicinsko sestro iz zdravstvenega doma Vič-Rudnik, ki prihaja v razred. Zapomnili so si vsebine predavanj po naslednjem vrstnem redu: spolnost, zdravje, stres, kvaliteta življenja, bolezni, prehrana in odvisnost. Večina od vprašanih (107) meni, da so tovrstna predavanja pomembna. Dijaki so v predlogih in pripombah navajali: pohvale, želijo si več tovrstnih predavanj, predlagali so dodatne vsebine in več različnih metod dela ter izražali svoja stališča.

Razprava

Izkazalo se je, da sodelovanje med udeleženci po njihovi oceni poteka zelo dobro. Vsi navajajo potrebnost izvajanja programirane zdravstvene vzgoje vrtcih in šolah in razširitev njenih vsebin.

Glede na to, da v večini primerov medicinska sestra ni imela direktnih stikov s starši, je razveseljav podatek poznavanja njenega dela. Prav tako smo ob analizi teh odgovorov spoznali pomen prenosa informacij preko otrok na starše. Starši so pokazali pripravljenost sodelovanja in izrazili pomen zdravstvene vzgoje. Eden od staršev je navedel: »otroci staršem velikokrat ne verjamejo tako kot zdravstvenim delavcem«. Izoblikoval se je predlog, da bi bilo potrebno otroke obiskovati že v nižji starostni skupini in da

bi se število obiskov povečalo. Tudi na osnovnih šolah so učitelji predlagali pogostejše sodelovanje. Po njihovem mnenju je najbolj ustrezno, da vsebine zdravstvene vzgoje izvaja strokovnjak iz tega področja. Vzpodbudna je zaznava odnosa učencev do medicinske sestre, saj so navedli »da je prijazna«, »dela pravično«, »da so bili veseli njenega obiska«, »da jih je naučila novih stvari«, »da jim je vzela malo pouka«, »da je govorila pametne besede«, »hočejo, da še pride«. Pokazal se je pomen ustreznih metod dela, saj so si učenci določene vsebine zapomnili predvsem zaradi načina kako je bila vsebina podana. Večina dijakov si želi več takih srečanj ter predlagajo dodatne vsebine.

Medicinske sestre ocenjujejo izvajanje zdravstveno vzgojo v vrtcih in šolah kot dobro in zelo dobro. To dejstvo jim pomeni tudi večjo odgovornost do same organizacije in izvedbe dela. Delovne obremenitve so po njihovem velike. Za izboljšanje organizacije dela predlagajo boljša didaktična sredstva, boljše obveščenost, učne programe, povezavo z Inštitutom za varovanje zdravja in sistematično spremljanje novosti. S sodelovanjem z vodstvi in pedagoškim kadrom vrtcev in šol so zelo zadovoljne. Ena medicinska sestra ga povezuje z lastnim osebnim pristopom. Sodelovanje z otroki jim ne predstavlja težav. Te nastopijo pri nezadostni motiviranosti in utrujenosti otrok. Otroke poskušajo motivirati na različne načine. Izpostavile so: vzpostavljanje prijetne klime, sledenje razpoloženju otrok, odmori po potrebi, prilagajanje starosti, ne delovati strogo, poštenost, odkritost, pogovor, uporaba didaktičnih pripomočkov. Za boljše sodelovanje z vsemi navajajo večjo povezanost v zdravstvenem domu, dobre odnose v kolektivu in podporo ustanove. Menijo, da njihovo delo pedagoški kader ocenjuje zelo dobro. Na vprašanje kako njihovo delo doživljajo sodelavci v zdravstvenem domu menijo, da jih ocenjujejo kot dobro oziroma zelo dobro. Najpogostejše sodelujejo z izvajalci zobozdravstvenega varstva in varstva šolskih otrok in mladine. Ena medicinska sestra sodeluje tudi z izvajalci otroškega varstva, ena pa ne sodeluje z nobeno službo. Najrajši izvajajo zdravstveno vzgojno delo na teme: zdrava prehrana, osebna higiena, zobozdravstvene vsebine in spolne vzgoje.

Njihova ocena didaktičnih metod je v dveh primerih zadovoljiva, v eni dobra in v eni zelo dobra. Programi za posamezno starostno skupino otrok se jim zdijo v treh primerih ustrezni s pripombo, da potrebujejo dopolnila ter da manjkajo ideje. Poznajo vsebino o človeku in zdravju, ki jih otroci poslušajo v okviru rednih učnih programov. In sicer ustrezno 2, dobro 2. Dve medicinske sestre menita, da so vsebine zdravstvene vzgoje nadgradnja rednih učnih programov. Ena meni, da to ni in ena, da so enakovredne. Spremljanje novosti glede vsebin in metod dela navajata dve. Vse se poslužujejo pregleda knjig, strokovne literature, seminarjev in se pogovarjajo s kolegicami. Za lažje spremljanje novosti predlagajo: dobro knjižnico, obvestila o novostih v knjižnicah, izobraževanje na temo zdravstveno vzgojnih vsebin, vzpodbude iz zavoda za zdravstveno varstvo in inštituta za varovanje zdravja, sodelovanje z ministrstvom za šolstvo. Svoje delo rade opravljajo predvsem zaradi pozitivne odzivnosti otrok, veselja do dela z otroki, samostojnosti in kreativnosti pri delu, idealizma in njihovih dobrih učiteljev.

Zaključek

Študija je pokazala, da je organizacija in vsebina programov ustrezna. Vsi udeleženci so pozitivno ocenjevali sodelovanje in potrebnost programirane zdravstvene vzgoje v vrtcih in šolah. Medicinske sestre so zelo dobro sprejete v okoljih kjer delujejo, njihovo delo je cenjeno. Pedagoški delavci v večini primerov navezujejo svoje delo na vsebine zdravstvene vzgoje. Vsem, tako staršem, otrokom in pedagoškim delavcem, se zdi delo medicinskih sester potrebno. Nosilke dejavnosti svoje delo ocenjujejo ustrezno, čutijo moralno in strokovno odgovornost do dela in so po njihovih navedbah zadovoljne z organizacijo in načinom dela.

Spoznali smo, da so starši premalo obveščeni. Njihova udeležba na roditeljskih sestankih je skromna. Razmišljamo o pisni predstavitvi zdravstveno vzgojnega dela za starše v obliki plakata, zloženke, internetne strani, predstavitve v publikaciji vrtcev in šol.

Razvidno je, da so problem ustrezni didaktični pripomočki in programi. Pri tem bi nam lahko nudili večjo strokovno pomoč komisija za zdravstveno vzgojo v ZD Ljubljana, Zavod za zdravstveno varstvo Ljubljana in Inštitut za varovanje zdravja, ter stanovska zbornica z ustanovitvijo strokovne sekcije za zdravstveno vzgojo.

Velik pomen ima povezovanje s službami znotraj zdravstvenega doma. Ta študija nam bo služila tudi kot inštrument za izmenjavo informacij s službami predšolskega, šolskega in zobozdravstvenega varstva.

Izvajanje različnih vsebin zdravstvene vzgoje je zahtevnejše. Potrebno bi bilo izdelati standarde in normative za kadre in vsebine in opredeliti tudi ostale kriterije (učni

načrt, priprava na učne ure, preverjanje znanja, spretnosti in veščin). Način, kako bi to izvedli bi moral biti prilagojen populaciji, specifičnosti vsebin in metod.

Zaradi posebnosti dejavnosti, bi bilo potrebno določiti drugačen način vrednotenja dela. Vrednotenje bi moralo zajeti celoten obseg del, nalog in uspešnosti, kar trenutno ni. To pomeni, da naj bi bila pedagoška obremenitev na posamezno izvajalko časovno opredeljena na 45 minut pedagoškega dela in 45 minut za pripravo, vrednotenje in druge vrste aktivnosti.

Zaradi sprememb v družbi in zdravstvenem sistemu, ima zdravstvena vzgoja posebno mesto, saj omogoča princip enakosti in dostopnosti za vse. Seveda pa se moramo zavedati tudi vseh etičnih omejitev, ki jih moramo pri tem upoštevati.

Na koncu bi se radi zahvalili vsem staršem, pedagoškim delavcem, učencem in dijakom ki so sodelovali in odgovarjali na anketni vprašalnik. Posebej pa se zahvaljujemo kolegicam medicinskim sestram Darji Arhar, Mojci Kim, Marti Romanič in Dijani Zorman.

Literatura

Domajnko N. (1987). Zdravstvena vzgoja v procesu zdravstvene nege. Zdrav obzor; 21: 88-96

Lešnik Musek K, Bergant K. (2001) Samoevalvacija v vzgojno izobraževalnih organizacijah. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti., Ljubljana.

Bahovec , et al.(1999). Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, Ljubljana

Viški vrtci. Informacije za starše.Ljubljana: Viški vrtci, 1998.